

ФРАНЦ ХЭЛЭЭР ОРЧУУЛСАН МОНГОЛЫН УРАН ЗОХИОЛЫН ТУХАЙД⁶⁷

Г. Буяннэмэх⁶⁸

Товч утга: Франц хэлээр орчуулсан Монгол түмний уран зохиолыг эртний, орчин үеийн аман ба бичгийн зохиол хэмээн ангилж эхний ээлжинд нэгэн тойм гаргахаар зорив.

Түлхүүр үг: монгол уранзохиолын франц орчуулга, ангилал, төрөл зүйл, эх сурвалж, судлагаа.

Монгол туургатны утга зохиолын баялаг өв сангаас халх, баруун монгол, ордос, халимаг угсаатны уран зохиолын франц орчуулгыг боломжийн хирээр эрэн сурвалжилсанаа энэ удаа бүртгэн оруулсан авч бид эс олж үзсэн, дурдалгүй орхисон зүйл байхыг үгүйсгэх юун.

Бидэнд буй хэрэглэгдэхүүнээс үзэхэд ХХ зууны эхэн үеэс франц хэлтэн монголч эрдэмтэд⁶⁹ монгол уран зохиолыг цуглуулах, эмхэтгэх, судлах, франц хэлээр орчуулах үйлсийн гарааг эхлэн⁷⁰ өртөөлсөөр иржээ.

Монголч эрдэмтэн Франсуаз Обен *Орчин үеийн хоёр шүлэг / Deux poèmes d'aujourd'hui* гэдэг өгүүлэлдээ Д.Нацагдоржийн *Миний нутаг / Ma patrie* шүлгийн сүүлийн 4 бадаг, Ц.Дамдинсүрэн гуайн *Үүл / Nuage* шүлгийн эхний 4 бадгийг францаар орчуулан [16:140], *Монголын эртний уранзохиол / L'ancienne littérature mongole* гэсэн өгүүлэлдээ *Заан оготоно хоёр / L'éléphant et la souris*, *Шидэт өвгөн / Le vieux magicien* гэсэн хоёр үлгэрийг орчуулан хавсаргаж 1965 онд хэвлүүлжээ.⁷¹

Угсаатны зүйч, хүмүүн судлаач Профессор Роберт Амайон *Шаалайн бүүвэй*⁷² гэсэн 5 мөрт 3 бадаг бүүвэйн дуу, бадаг бүрт холбогдох домог, үлгэр, халх ардын 3 мөр бүхий 6 бадаг *Эхийн ерөөл / Vœu-bénédictio maternelle*, баяд ардын

⁶⁷ МУИС, ГХСС, Орчуулгазүй, 2014, №02-т гарсан өгүүлэлд сүүлийн үед гарсан орчуулагыг нэмэн оруулж засварласан болно.

⁶⁸ МУИС, ШУС, ХУС-ын Европ судлалын тэнхимийн ахмад багш, проф., доктор

⁶⁹ Бельгийн монголч эрдэмтэн, санваартан А. Мостаэрт 1905-1925 онд Ордост байхдаа Ордос түмний аман зохиолын баялаг хэрэглэгдэхүүнийг цуглуулан эмхэтгэж, 1937 онд Бээжин хотноо **Textes oraux ordos** нэртэйгээр хэвлүүлжээ.

⁷⁰ Францын нангиадч, монголч эрдэмтэн Поль Пеллио Монголын нууц товчооны I-VI бүлгийг францаар орчуулан 1949 онд Парист хэвлүүлжээ.

⁷¹ **Шинэ ардчилал** хэмээх сар тутмын сэтгүүлийн 1965 оны X сарын **La seconde épopée mongole** нэртэй тусгай дугаар, 129- 137, 140 дүгээр тал. Сайхь дугаар нэгэнт ховордсон, эс олдох болсон учир Доктор, Профессор Цэвэлийн Шагдарсүрэнгийн найрсаг зөвшөөрлөөр хувийнх нь хөмрөгөөс авч ашиглалаа.

⁷² Р. Амайон, **Монгол ардын бүүвэйн дуу**, Монголын судлал, I дэвтэр, 1970, 91-127 дугаар тал.

3 мөрт 3 бадаг *Эхийн дуу /Chant maternel*, буриад ардын 4 мөрт 4 бадаг *Өлгийн дуу / Chant de berceau*, 37 зүйл ертөнцийн гуравыг ⁷³ франц хэлнээ тус тус орчуулсан ажээ. Мөн Бэгзийн Явуухулан гуайн *Бугын жим / La sente du serf* шүлгийг С.Адийхүүтэй хамтран францаар орчуулсан байна. [7:210-213]

Монгол судлаач Намчаа Бассаноф Халимаг ардын *Хавирган, Давсан, Сүрлэн хүү гурав, Үнэг, Хүний биеийн мөч эрхтэн, Богширго* гэсэн дөрвөн үлгэрийг орчуулжээ. [6:81-89]

1961 онд гарсан *Монголын хошин үлгэр яриа* номоос *Гэнэдсэн бадарч /Le badarči pris au piège, Бадарчин/ Le badarči, Сэтэртэй бадарчин / Le badarči consacré, Сахалтай бадарчин /Le badarči barbu* гэдгийг судлаач Сара Дарс (Sara Dars) францчилжээ. (6:78-80).

Дээрх монголч эрдэмтэн, судлаач нарын орчуулгын бүтээл тэр бүр манайд олодох нь ховор болсон тул энд тоймлон дурдсан болно.

Монгол уран зохиолын франц орчуулгыг: ардын аман зохиол, эртний, орчин үеийн уран зохиолын орчуулга хэмээн ангилав.

I. Монгол ардын аман зохиолын орчуулга

Профессор Алэн Дежак⁷⁴, Цэгмидийн Сүхбаатар нар орчуулан 1991 онд Парист хэвлүүлсэн 35 үлгэр бүхий *Монгол ардын үлгэрийн түүвэр /Contes et récits de Mongolie*, 2010 онд Улаанбаатарт хэвлүүлсэн *Монгол ардын ерөөл билгийн үгээс / Des délicats formules de souhaits populaires mongols*, Патрик Фишман, Г.Мэнд–Ооёо нарын 2012 онд хэвлүүлсэн 30 үлгэр, домог бүхий *Монгол цэцэн билигт ардын үлгэр / Contes des sages de Mongolie*⁷⁵, А.Мостаэрт гуайн *Ордос аман зохиолын цоморлиг /Textes oraux ordos*⁷⁶ зэрэг бүтээлийг эх хэрэглэгдэхүүнээр, өмнө дурдсан хийгээд цаашид дурдах бүтээлүүдийг нэмэлт хэрэглэгдэхүүнээр ашиглан халх, баяд, буриад, халимаг болон ордос түмний аман зохиолын орчуулгыг нэгтгэн, А.Мостаэрт гуайн ангилалд үндэслэн аман зохиолын төрөл зүйлээр ангилан гаргалаа. Үүнд:

- Үлгэр, домог, хошин яриа / Contes, Légendes, Anecdotes – 145
- Дуу / Chansons– 172

⁷³ *Roberte Hamayon, Triades de l'univers, Etudes mongoles, Cahier 3, 1972, pp. 225-238.*

⁷⁴ *Хөгжим судлаач Лиллийн Их сургуулийн профессор Алэн Дежак монгол багш, орчуулагч нартай хамтран Монгол ардын аман зохиол хийгээд монголын эрт, эдүгээгийн уранзохиолын олон бүтээлийг франц хэлнээ орчуулсан, Монгол судлалд өөрийн байр суурьтай эрдэмтэн юм.*

⁷⁵ *Эдгээр 30 үлгэрээс Монголд үлгэр домог үүссэн нь / Origine des contes et légende de Mongolie, Шаалуу хүүгийн домог / L'histoire du garçon Shalou, Долоон хожгор, нэг можгор / Sept chauve et un Trapi, Хүн гэрэлтэй байсан тухай / La légende de la lumière humaine, Тогоруу ба хүүхэд / L'enfant des grues* гэсэн таван үлгэрийг МУИС-ийн багш С. Булгантамир орчуулжээ.

⁷⁶ *Antoine Mostaert, Folklore ordos (Traduction des Textes oraux ordos), - Monumenta Serica, Monograph XI, Peip'ing, 1967 [605 pp.].*

- Онъсого, таавар/ Enigmes, Problèmes – 200
- Хүүхдийн наадгай/ Jeux d'enfants – 31
- Адис, ерөөл, даллага, шившлэг, маань тарни / Formules de bénédictions, formulas de dalalgha, formulas conjuration, formulas de serment impécatore; Oraisons jaculatoire – 94
- Элэглэл, тохуурхал, хараал үг / Railleries, Malédiction, Injures– 5
- Сургаал, зүйр, цэцэн үг болон төрөл бүрийн үг хэллэг /Sentences, Dictions, Proverbes, manière de parler diverses – 562 гэсэн

тоон үзүүлэлт тус тус гарч байгаагаас үзэхэд монгол ардын аман зохиолын төрөл зүйлийг өргөн хүрээгээр хамран франц хэлнээ орчуулсан нь чамгүй их болой.

Энэ тухайд Профессор Ц.Сүхбаатар, Ален Дежак нарын орчуулсан *Монгол ардын ерөөл билгийн үгээс / Des délicats formules de souhaits populaires mongols* хэмээх бүтээлд *адуу манах, услах, хариулах, морь уургалах, бугуйлдах, хурдан морь сойх, хөлслөх* г. м. адуу, морьтой холбоотой 58 мөр, *азарга, буур, бух, хуц, ухна тавих* зэрэг эцэг мал тавих, хөнгөлөх үед хэлэх ерөөл 64 мөр, *хонь хяргах, тэмээ ноослох, сарлагийн саваг авах* зэрэг малын ноос авах, ноос савах, эсгий хийх үед хэлэх 38 мөр үг, *арьс сур элдэх, чөдөр ногт зангидах, юм оёх, тогоо нэрэх* г.м. аливаа үйл хийх, аян жинд явахад хэлэх ерөөл 60 мөр, *бэр гүйх, шинэ хувцас өмсөх, гүүний үрс гаргах, гал тахих, домнох* г.м. зан үйлийн холбогдолтой 128 мөр ерөөл, нийтдээ 63 зүйлийн 348 мөр ерөөл билиг үгийг монгол, францаар харгалдуулан тавьсан байгаа нь нэн сонирхолтой бөгөөд сургалт, судлагааны хэрэглэгдэхүүнээр ашиглах боломжтой юм.

Торгон нутаг клуб Bibliotheca Oiratca XXXVIII цувралдаа Торгууд гүнж Ниржидмаа, *Монголын арван найман дуу шүлэг* нэртэй бүтээлийг 2014 онд Улаанбаатарт хэвлүүлээд байна⁷⁷.

Laure de Cazenove et Odile Weuleresse, *Treize contes de l'Empire Mongol*, 1998 /Лор де Казенов, Одиль Велрес, *Монгол гүрний үеийн 13 үлгэр*/ гэсэн ном livre.fnac.com сайтад байна. Эдгээр үлгэрийг нэгбүрчилэн үзэх боломжгүй байсан учир үлгэр, домгийн орчуулгад энэ удаа оруулан тооцож эс чадав.

2. Монголын эртний уран зохиолын орчуулга

а. Монголын нууц товчоон.

⁷⁷ Уг бүтээлийн хавсралтын 119-173 дугаар талаас харах: *Dix-huit chants et poèmes mongols* recueillis par le princesse Nirgidma de Torhout et transcrits par Mme Humbert-Sauvageot, avec notation musicales, texte mongol, commentaires et traductions, Librairie orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1937.

Монголын түүх, уран зохиолын яндашгүй гайхамшигт энэ бүтээлийн франц орчуулга хоёронтоо гарчээ.

Эхнийх нь 1949 онд Парис хотноо хэвлэгдсэн нангиадч, монголч эрдэмтэн Поль Пеллиогийн *Монголын нууц товчоон*-ы эхийн латин сийрүүлэг, I-VI бүлэг буюу 185 дугаар зүйлийн орчуулга юм.

Хоёр дах нь монголч эрдэмтэн Мари-Доминик Эвен, Родика Поп нарын *МНТ*-ы бүрэн орчуулга бөгөөд 1994 онд Парист хэвлэжээ.

Бельгийн монголч эрдэмтэн Антуан Мостаэртийн *Sur quelques passages de l'Histoire secrète des Mongols*, Cambridge, Massachusetts, 1953 хэмээх номыг *МНТ*-ы судлалаар гарсан хамгийн жинтэй бүтээл гэж эрдэмтэн судлаач нар үздэг билээ.⁷⁸

Мөн Франсуаз Обен гуайн өгүүлэлд цомхон ч нягт санаа оноотой *L'histoire secrète, ou l'épopée de Gengis-khan* гэсэн хэсэг буй. [16:130-132]

МНТ-ы франц орчуулгаар гадаад, дотоодын эрдэмтэн судлаачдын олон бүтээл гарч эрдэм шинжилгээний эргэлтэнд нэгэнт орсон тул үүгээр хязгаарлав.

Харин сүүлийн үед манайд гарч эхэлсэн энэ чиглэлийн судлагааны зарим бүтээлийг дурдваас Г.Цэвэлсүрэнгийн *МНТ-ы зүйрлэл, адилтгалыг франц хэлнээ орчуулсан онцлог* сэдэвт Ph.докторын диссертаци (2006), Т.Сая-Эрдэнийн *МНТ-ы хүний нэрийн зүйлийн франц орчуулгад хийсэн ажиглалт, судлагаа* сэдэвт магистрын дипломын ажил (2007), Г.Цэвэлсүрэнгийн *МНТ-ы хэлний зүйрлэлийн уран хэрэгсэлийг франц хэлнээ орчуулсан онцлог* (ХИС, 2005), *МНТ-г франц хэлэнд орчуулсан нь* (МУИС, ОУХС 2008), Н.Мөнхийн *МНТ-ы čigidei yadir хэмээх үгийн орчуулгын тухайд* (ГХСС, 2010), *Börte-činō, Qo'ai maral хэмээх хоёр нэрийн франц орчуулгад хийсэн ажиглалт* (2011), *МНТ-ы франц орчуулга дахь зарим нэрийн тухайд* (2012), *МНТ-ы –жин дагавараар төгссөн хүний нэрийн франц орчуулга* (2013) зэрэг өгүүлэл гарчээ.

б. Гэсэрийн тууж

Профессор Алэн Дежак, Цэгмидийн Сүхбаатар нарын орчуулгаар *La geste de Ghesar* гэсэн бүтээл 1991 онд хэвлэгдсэн бөгөөд энэ нь 1716 онд Бээжин хотноо хэвлэгдсэн монгол эхийг баримталсан 8 хэсэг бүхий товч орчуулга юм. Товч орчуулга гэсэн тухайд Ц.Дамдинсүрэн гуайн ... *Объем этого эпоса очень велик. Исполнение его сказителями длится иногда в течение недели и даже нескольких недель. Имеются сведения о том, что полная версия тибетской*

⁷⁸ А. Мостаэрт гуайн уг бүтээлийн монгол орчуулгыг Антоон Мостаэрт монгол судлалын төв эрхлэн *Монголын нууц товчооны зарим хэсгийн тухай* нэртэйгээр 2010 онд Улаанбаатар хотноо хэвлүүлэв. Эл орчуулгын VII- XVI талаас Ё.Жанчив агсаны бичсэн Ерөнхий редакторын үгийг үзнэ үү.

Гэсэриады состоит 16 томов. ... Буриатская версия Гэсэриады, записанная в начале XX в., включает 20 или 30 тысяч стихов... гэдгийг үзнэ үү (16:5-6).

Гэсэрийн тууж-ийн энэ франц орчуулгаар хийсэн судлагаа хараахан гараагүй бололтой.

в. Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хүүгийн цэцэлсэн шашдир

Профессор Ц.Сүхбаатар Өвөр Монголын ардын хэвлэлийн хорооноос 1982 онд хэвлэсэн *Монголын уран зохиолын дээж зуун билиг оршив* бүтээлээс монгол эхийг бэлтгэн орчуулж хоёронтаа хэвлүүлжээ.

1995 онд хэвлэгдсэн *La logomachie d'un orphelin vis-à-vis de neuf grands officiers de Genghis khan* хэмээх эхний орчуулгыг хийхдээ франц хэлтэн Мутомба Мүкэнгатай хамтран ажиллажээ.

Хоёр дах нь *Dispute entre un orphelin et neuf grands officiers de Tchinggis khan* гэсэн гарчигтай гарсан бөгөөд Хорлоогийн Оюун, Мутомбо Мүкэнгэ нартай хамтран ажилласан байна. [2:28-390]

г. Чингисийн хоёр эр загалын тууж

н. А.Мостаэрт уг туужийн нэгэн хувилбарыг *Чингис хааны хоёр загал* нэрээр тэмдэглэн авч Ордос аман зохиолын бичвэрийн⁷⁹ 66-д оруулсан байна. [17:162-167]

д. Алтан сургаал

Ишданзанванжилтаны *Алтан сургаал /Le précepte d'or* бүтээлээс 50 мөрийг Бямбын Ринчен гуай утгачилан орчуулжээ. [16:51]

е. Оюун түлхүүр

Монгол уран зохиолын дээж зуун билиг оршив бүтээлээс монгол эхийг бэлтгэн Профессор Ц.Сүхбаатар, Алэн Дежак нар орчуулжээ.

Монгол, франц хоёр эрдэмтэн оюун бодлоо ширээн хийсэн 440 мөр энэ орчуулгыг зэрэгцүүлэн үзвээс нэн тустай гэж бодогдном.

... *Өдөр явсан явдлыг шөнө шүүгтүн, La nuit pensez à ce que vous avez fait la veille.*

Ичгүүр гэмт явдлыг ялгаж орхигтун. Renoncez à toute affaire honteuse,

Олны дотор үгээ бэхэл. En société gardez votre langue.

⁷⁹ Ордос аман зохиолын бичвэрийн франц орчуулга 1967 онд Бээжинд гарсан байна. *Folklore Ordos (Traduction des textes oraux ordos), -Monumenta Serica, Monograph XI, Peip'ing, 1967 [605 pp]* хэмээх франц орчуулга тэр бүр олдоогүйгээс эхтэй нь тулган үзэж эс чадав.

Ганцаар суухдаа сэтгэлээ шинжил ... *Lorsque vous êtes seul analysez vos sentiments ...*

гэсэн 4 мөрийн орчуулгаас л харахад монгол эхийн утгыг франц хэлнээ сайтар оноон буулгасан нь харагдана.

3. Орчин үеийн уран зохиолын орчуулга

Орчин үеийн монгол уран зохиолын франц орчуулгыг эрэн сурвалжилж цуглуулсан хэрэглэгдэхүүнээ шүлэг, яруу найраг, өгүүллэг, тууж, роман гэж ангиллаа.

а. *Шүлэг, яруу найраг*

Ази-Африкийн зохиолчдын байнгын хороо эрхлэн англи, франц, араб хэлээр гаргадаг улирал тутмын *Lotus* сэтгүүлд монгол зохиолчдын бүтээлийг 1960-аад оны сүүлээс орчуулан хэвлэх болжээ. [13:18]

Монголын зохиолчдын Хороо Д.Нацагдоржийн *Од* шүлэг, *Ламбугайн нулимс* өгүүллэгийн орос, англи, франц, герман орчуулгыг нэгтгэн 1976 онд хэвлүүлжээ. [23:14, 47-52].

Д.Нацагдоржий *Дөрвөн цаг: Хавар, зун, намар, өвөл; Од*, Б.Явуухулангийн *Би хаана төрөө вэ, Алаг дэлхийд төрсөн минь учиртай, Эх нутгийн уянга, Мөнгөн хазаарын чимээ, Сохор зоосны дууль* гэхчилэн 37 шүлэг, яруу найргийн монгол эх, С.Адийхүү агсаны франц орчуулгыг харгалдуулан *Монголын яруу найргийн дээжис / Recueil des poèmes mongols* гэсэн номыг 2011 онд эмхэтгэн гаргасан нь орчин үеийн монгол яруу найргийн франц орчуулгаар гарсан тоймтой нэгэн бүтээл болжээ. [19]

Б.Явуухулангийн *Бугын жим* шүлгийн С.Адийхүүгийн, С.Адийхүү, Роберт Амайон нарын гэсэн хоёр орчуулга байна. [19:118-123, 7:210-213].

Д.Нацагдоржийн *Миний нутаг* шүлгээс хэсэгчилсэн 2 орчуулга байна. Эхнийх нь өмнө бидний дурдсан Франсуаз Обений, хоёр дах нь англи хэлнээс дам орчуулсан Э.Дюпа (E. Dupas)-гийн Хэрлэн, Онон, Туулын ... гэдгээс эхэлсэн 3 бадгийн орчуулга гарчээ.⁸⁰

Эдгээр шүлэг, яруу найргийн 90 гаруй хувийг С.Адийхүү гуай орчуулан, монголч эрдэмтэн Роберт Амайон хянан тохиолдуулжээ.

Сүүлийн үед Г.Хишиг-Эрдэнэ, Жером Бушар нарын орчуулгаар Ш.Гүрбазарын *Говийн ганц айл / Une famille du Gobi*, Г.Мэнд-Ооёогийн *Чулууны*

⁸⁰ rue-de-la-poésie.blogspot.com

аялгуу / *La mélodie des pierres*, Х.Тэргэлийн *Залуу явахад юм бүхэн өнгөлөг / Tout brille quand on est jeune* гэсэн гурван шүлэг хэвлэгдээд байна.⁸¹

б. Өгүүллэг

Бидний суран сурвалжилсанаар Монгол зохиолчдын 20-иод өгүүллэгийг эдүгээ францаар орчуулсан байна. Үүнд:

Д.Нацагдоржийн *Ламбугайн нулимс / La larme d'un vénérable lama*, *Цагаан сар ба хар нулимс / Le Nouvel an et les larmes amères* гэсэн хоёр өгүүллэгийг С.Адийхүү, *Хуучин хүү / Le fils du vieux monde*⁸², Харанхуй хад / *Pierre noire*⁸³, Д.Цэвэгмидийн *Хос тогоруу / Un couple de grues*, Ч.Лодойдамбын *Гэрээслэл / Un témoignage en héritage* [14:3, 27], Л.Бадарчийн *Хүжийн гал / Le feu de l'ensens* [15:31], Т.Галсангийн *La marmotte ou le raisonnement*, Д.Цэнджавын *Банхар / Bankhar le chien*, Морь / *Un cheval*, Чонос / *Les loups*, Мазаалай / *Mazaalai, l'ours de Gobi*, Хулангийн цавчаал / *Khulan, l'hémione sauvage*; Ц.Доржготовын *Цагаан морь / Le cheval blanc*, *Гичий чонын гиншээ / Le gémissement de la louve*; Ч.Лодойдамбын *Шаргачин / La gazelle femelle*; Ц. Дамдинсүрэнгийн *Хоёр цагаан юм / Deux choses blanches*; С.Дашдооровын *Үрт амьтан / Le serpent et ses petits*; Д. Маамын *Тэмээ / Le chateau*; Д.Намдагийн *Хөгшин чонын ульсан нь / Le hurlement du vieux loup* [12] г.м. өгүүллэгийг францаар орчуулан хэвлүүлсэн байна.

Сүүлийн үед монголоос францчилсан орчуулгын талаархи судалгаа ховор байгаа авч Б.Алтангүлийн *Д.Нацагдоржийн “Цагаан сар ба хар нулимс” өгүүллэгийн франц орчуулгад хийсэн ажиглалт* [25:5], Г.Буяннэмэх, *Монголоос франц хэлнээ орчуулах асуудлаас*⁸⁴ гэсэн ганц нэг өгүүлэл хэвлэгдээд буй. Цаашид энэ чиглэлийн орчуулга, судлагааны ажил өргөжин гүнзгийрнэ гэдэгт бүрэн итгэнэм.

в. Тууж

Л.Түдэвийн *Хорвоотой танилцсан түүх* туужийн хэсэгчилсэн хийгээд бүрэн орчуулга *Le monde qui m'entoure* [15:15-30]; *Comment j'ai découvert le monde* [17:5-141] нэртэйгээр гурвантаа хэвлэгдээд байна.

г. Роман

⁸¹ JENTAYU, revue littéraire d'Asie, no.1, hiver 2014-2015.

⁸² ГХСС-ийн Орчуулгазүйн Профессорын хамтлагаас 2012-2013 оны хичээлийн жилд тус сургуулийн 13 хэлний оюутны дунд Д.Нацагдоржийн *Хуучин хүү* өгүүллэгийн орчуулгаар уралдаан зарласан дүгнэсэн. Франц орчуулгаар тэргүүн байр авсан II ангийн оюутан Ц.Бадамхандын орчуулгыг МУИС, ГХСС, Орчуулга зүй, 2013, № 01, 27-28 талаас үзнэ үү.

⁸³ Э.Дюпа (E. Dupas), *Англиас дам орчуулсан Харанхуй хад* өгүүллэгийг [http: poésie-et-racbouini.over-blog.com](http://poésie-et-racbouini.over-blog.com) –оос үзэх.

⁸⁴ МУИС, *Гадаад хэл соёл судлал*, 2010, №333 (10)

Романы бүрэн шууд орчуулга хараахан гараагүй байна. Харин ... 1970-аад оны үеэс ... эхлэн Б.Ринченгийн Үүрийн туяа романыг хэсэгчлэн ... С.Адийхүү францаар орчуулж хэвлүүлсэн байдаг. [25:5] гэсэн мэдээлэл байгаа ч бид уг орчуулгыг олж үзэж чадсангүй.

Мөн Ц.Оюунгэрэлийн *Ногоон нүдэн лам* романыг франц хэлээр орчуулан хэвлэх гэрээг Францын Грасе ба Фаскэл (Grasset et Fasquelle) компани хийсэн мэдээ гарсан ч уг бүтээл гарсан эсэхийг мэдэх боломж олдсонгүй⁸⁵.

Зохиолч Чинагийн Галсангийн монгол ахуй амьдралын сэдэвт германаар бичсэн тууж, романыг франц хэлээр орчуулан 1998 оноос хойш хэвлэсэн байна.⁸⁶

Доминик Пети (Dominique Petit)- гийн орчуулгаар:

1. *Vingt jours et un /Zwanzig und ein Tag*, Editions Métailié, 1998.
2. *Ciel bleu / Der blaue Himmel*, Editions Métailié, 1999, 160 pages.
3. *Le monde gris/ Die graue Erde*, Editions Métailié, 2004, 237 pages.
4. *Sous la Montagne blanche / Der weisse Berg*, Editions Métailié, 2004, 288 pages.
5. *La fin du chant / L'Esprit des Péninsules*, 2005, 182 pages.

Изабел Либерийн (Isabelle Liber) орчуулгаар:

6. *L'Enfant élu /Das Geraubte Kind*, Editions Métailié, 2008.
7. *Chaman/ Die Rückkehr*, Editions Métailié, 2012;

Доминик Вотьегийн (Dominique Vauthier) орчуулгаар:

8. *Belek, une chasse dans le Haut-Altai*, L'Esprit des Péninsules, 2003, 120 pages.
9. *La Caravane / Die karawane*, Edition Esprit des Péninsules, 2006.

Ойрын ирээдүйд монгол түмний уранзохиолын франц орчуулга, судалгааны бүтээл олон гарна гэдэгт итгэн энэ удаа Торгууд гүнж Ниржидмаагийн *Монголын арван найман дуу шүлэг* бүтээлд орсон дуу, шүлгийг хавсралтаар орууллаа.

ДҮГНЭЛТ

1. Монгол түмний утга, уран зохиолыг францаар орчуулах, судлах үйлсийн гарааг франц хэлтэн монголч эрдэмтэд тавьсан бөгөөд 1960-аад оны дунд үеэс монгол орчуулагч дагнах, эс бөгөөс францын монголч эрдэмтэн, судлаач нартай хамтран орчуулга хийсээр байна.

⁸⁵ Өдрийн сонин, т. 6, 2015.12.19. Бямба, №305 (5257).

⁸⁶ *Wikipedia.org. Galsan Cinag.*

2. Монгол уран зохиолыг халх, ордос, халимаг, буриад, баяд, торгууд хэл аялгуунаас ихэнхидээ шууд францчилсан, хаа нэг дам, тухайлбал англи хэлээр дамжуулан орчуулсан байна.
3. Ардын аман зохиол хийгээд орчин үеийн уран зохиолын франц орчуулгын зэрэгцүүлсэн судалгаа ховор байна.
4. Бид энэ удаа Антуан Мостаэрт гуайн ордос аман зохиолын баялаг орчуулгаас гадна монгол туургатны 76 үлгэр домгийн, ардын билиг ерөөлийн 63 зүйл 350 мөрийн, ертөнцийн гурвын 37, халх, баяд, буриад, торгууд ардын бүүвэйн болон ардын дуу 36, эртний уранзохиолын 6, орчин үеийн уран зохиолоос бүрэн хийгээд бүрэн бус орчуулгатай шүлэг, яруу найргийн 42, тууж 2, роман 2, өгүүллэгийн 20 франц орчуулгыг бүртгэн авав.

Résumé

Nous essayons d'établir un bref répertoire des œuvres littéraires mongoles traduites en langue française, mais notre documentation est parfois déficiente, nous ne voulions citer que les titres de certains œuvres parus dans l'Internet, en les classifiant : la littérature orale populaire, la littérature ancienne et contemporaine.

Hormis la traduction de riches œuvres orales ordos par M. Antoine Mostaert, la traduction de 76 contes et récits, plus de 60 formules de souhaits, de 37 triades de l'univers, des berceuses et des chansons épiques ou populaires de l'éthnie bayad, bouriate, khalkha et torhuut mongol, de 6 sources de la littérature ancienne et celle d'une quarantaine de poèmes, d'une vingtaine de nouvelles contemporaines étaient recueillis et classifiés.

Ашигласан ном зүй

1. Antoine Mostaert, *Sur quelques passages de l'Histoire secrète des Mongols*, Cambridge, Massachusetts, 1953.
2. *Branche de la sagesse*, traduite par Soukhbaatar Ts., UB., 2010.
3. *Contes des sages de Mongolie*, par Patrick Fischmann et G. Mend-Ooyo, Seuil, 2012.
4. *Contes et récits de Mongolie*, par Alain Desjacques et Tsegmidin Soukhbaatar, © Nathan, Paris, 1991.
5. *Dix-huit chants et poèmes mongoles* recueillis par la princesse Nirgidma de Torhout et transcrits par Mme Humbert-Sauvageot, avec notations musicales, texte mongol, commentaires et traductions, Librairie orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1937, pp.119-144.

6. *Études mongoles*, Cahier 1, 1970.
7. *Études mongoles*, Cahier 2, 1971.
8. *Études mongoles*, Cahier 3, 1972.
9. *La geste de Ghesar*, traduit par A. Desjacques et Ts. Soukhbaatar, , Casterman, 1991.
10. Œuvres posthumes de Paul Pelliot, *Histoire secrète des Mongols* , *Restitution du texte mongol et traduction française des chapitres I à VI*, Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient, Adrien-Maisonneuve, 11, rue Saint-Sulpice, 1949.
11. *Histoire secrète des Mongols* traduit du mongol, présenté et annoté par Marie -Dominique Even et Rodica Pop, Gallimard, Paris, 1994.
12. *Le hurlement du loup et autres nouvelles mongoles*, traduits par Munkhzul R., Oulan-Bator, 2016.
13. *Lotus*, index 1968, 1969, 1970.
14. *Nouvelles des écrivains mongoles*, traduites par Ga. Bouyannemekh , rédaction et correction par Alain Desjacques, Udam soyol, Oulan-Bator, 2010.
15. *Nouvelles des écrivains mongoles*, traduites par B. Altangul, rédaction et correction par Alain Desjacques, Udam soyol, Oulan-Bator, 2014.
16. *La seconde épopée mongole*, numéro spécial, octobre 1965.
17. Tudev L., *Comment j'ai découvert le monde*, traduit et adapté par Rinchin Munkhzul, © Borealia, 2015.
18. Дамдинсүрэн Ц., *Исторические корни Гэсэриады*, Из-во АН СССР, Москва, 1957.
19. *Монголын яруу найргийн дээжис* (Д. Нацагдорж, Б. Явуухулан), орчуулсан С. Адийхүү, хянан тохиолдуулж эмхэтгэсэн Б. Алтангүл, франц хэлний орчуулгыг хянасан Роберт Амайон, Букар Амандин, УБ., 2011.
20. Мостаэрт А., *Монголын нууц товчооны зарим хэсгийн тухай*, УБ., 2010.
21. Мостаэрт А., *Ордос аман зохиолын цоморлиг*, УБ., 2010.
22. Мэнд-Ооёо, *Хөхүүдэй, морин хуурын домог*, Мөнхийн үсэг, УБ., 2012.
23. Нацагдорж Д., *Од, Ламбугайн нулимс*, франц орчуулсан С. Адийхүү, УБ., 19 ?? .
24. *Франц судлал* , № 01, УБ., 2009.
25. *Хэлишинжлэл, Боловсрол судлал, Орчуулгын онол, хэрэглээ, ЭШХ-ын эмхэтгэл*, УБ., 2013, 5- тал.

Тод номын гэрэл төв эрхлэн хэвлүүлсэн

Bibliotheca Oiratica

XXXVIII

Торгууд гүнж Ниржидмаа

Монголын арван найман дуу шүлэг

УБ., 2014, х. 119-141 дах

Dix-huit chants et poèmes mongols

recueillis par

la princesse Nirgidma de Torhout

et transcrits par

Mme Humbert-Sauvageot

Avec notations musicales, texte mongol, commentaires et traductions,

Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 12 rue Vavin, Paris VIe, 1937.

гэсэн хэсгээс арван найман дууны нэрийг түүвэрлэн гаргалаа.

1. Аянчны дуу	Pour le voyageur
2. Санан уйтгарлахуй	Nostalgie
3. Тоорой банди	Touri Bendi
4. Сэндэрьяа	Sindirya
5. Түүнийг минь харав уу?	Avez-vous vu ?
6. Гавилмаа	Gavelma
7. Дурсамж	Souvenir
8. Өндөр уулын оргил	La montagne le plus haute
9. Улиастай	L'Ouliastaï
10. Саравчлан харвал	La main aux yeux
11. Хээрийн галууны гашуудал	Complainte des oies sauvages

12. Хундаганы дуу	Chanson à boire
13. Шаштир	Shastar
14. Галдмаа	Galdanma
15. Дамбижалсан	Dambi Jaltsan le Brave
16. Базарсадын хувилгаан	Basraçadi incarné
17. Дүүрэн бэлэг	During Belec
18. Жангарын домог	La légende de Jehangar